

ОДИН В ПОЛІ НЕ ВОЇН...
Рецензія на монографію Могильного Леоніда
Сергій Єфремов у суспільно-політичному житті України. –
К.: ТОВ ПанТот, 2011. – 296 с.

Протягом останніх років інтерес до історії діячів українського національного руху і пов'язаного з ним комплексу подій та явищ помітно зріс і серед вітчизняних, і зарубіжних дослідників. У період Радянського Союзу ця тематика вважалася неактуальною, дрібнобуржуазною та націоналістичною, але в наш час дослідження суспільно-політичної діяльності представників різних ідеологічних течій в Україні стало надзвичайно привабливою сферою наукових студій. Так, конкретні вчинки окремої людини, її бачення морально-етичних цінностей своєї доби, суспільних проблем дозволяє нащадкам долати часові бар'єри, максимально наблизитись до розуміння подій, що відбувались десятки років тому.

Постать Сергія Олександровича Єфремова органічно поєднана з епохою динамічного розвитку українського національно-визвольного руху. У його газетних публікаціях, "Щоденнику", численних листах до політичних побратимів та недругів читачеві відкриваються глобальні суспільні колізії, шляхи їх вирішення, які здавались дієвими в контексті епохи і, на жаль, видадуться дещо утопічними сучасному досліднику. Варто згадати, що С.Єфремов був одним із яскравих представників ліберальної течії українства в 1917 – 1921 рр., а ліберальні ідеї за популярністю значно поступались на той час соціалістичним. Так чи інакше, у своїй монографії автор вміло висвітлює кореляції між різними політичними платформами того часу і досить точно встановлює місце С.Єфремова в державотворчих і культурно-просвітницьких процесах першої третини ХХ ст.

Праця складається зі вступу, 6 розділів, які поділені на підрозділи, та висновків. Структура наукового дослідження дозволяє повною мірою розкрити поставлені вченим завдання. Загалом, в праці здійснено комплексне дослідження постаті визначного українського діяча.

Перший розділ "Історіографія та джерела дослідження" досить вдало характеризує наукову літературу та публіцистику, присвячену постаті С.Єфремова. Детально проаналізовано значний масив джерел, розміщених в українських архівах, які дозволяють по-новому, більш детально переглянути окремі сторінки багатогранної діяльності видатного публіциста, вченого і громадського діяча. Серед матеріалів, які вводяться в науковий обіг вперше, варто згадати комплекси джерел, розміщені в Інституті рукопису НБУВ, ЦДАВО України і ЦДАГО України.

Другий розділ "Формування світогляду Сергія Єфремова" розглядає один із найважливіших, на мою думку, періодів життя дослідника – становлення світоглядних переконань, формування характеру, отримання необхідного життєвого досвіду. Подвижницька праця стала для вченого постійною необхідністю. Культурно-освітнє середовище сприяло кристалізації переконання про виключну роль інтелігенції у підвищенні освіченості народу, про потребу національної а також мовної самоідентифікації для формування себе як цільної особистості. Уже саме використання української мови С.Єфремовим у стінах духовної академії свідчить про твердість його характеру та вірність обраним принципам. Леонід Могильний вдало відзначає подібні подробиці життя юнака, в цікавій формі розповідає про культурницьку роботу і захоплення С.Єфремова, його стосунки з видатними представниками громадського руху – В.Антоновичем, М.Лисенком, І.Нечуєм-Левицьким, Є.Чикаленком та ін.

Участь у діяльності громади у Київській духовній семінарії, студентському гуртку університету імені Св. Володимира, на думку Л.Могильного, відкрили нову сторінку в житті вченого. Робота в Київській Старій громаді та її видавництві відбирала багато часу як на вирішення адміністра-

тивно-господарських проблем, так і на впорядкування значного масиву матеріалів, які подавалися до друку. Проте С.Єфремов знаходить себе і в організації публіцистичних проєктів, редакторській, культурно-просвітницькій та адміністративній роботі. Автору монографії вдається досить невимушено поєднати цікаві деталі з життя молодого людини і статистику про об'єми відредагованих матеріалів, опублікованих художніх і науково-популярних видань, які побачили світ завдяки копійчій праці Єфремова.

У праці вдало висвітлено цілеспрямованість і наполегливість С.Єфремова, які проявились у його багатосторонній діяльності. Автор дослідження багато звертає уваги на поступальну еволюцію поглядів вченого, що фактично визначала ритм його громадсько-політичної і наукової активності. Працелюбність Сергія Олександровича цілком підтверджується усім наявним матеріалом і вдалими прикладами з його життя.

У третьому розділі монографії автор відзначив роль вченого у відстоюванні українських національних інтересів протягом 1901 – 1917 рр. Об'єктом громадських і наукових інтересів С. Єфремова стала, крім того, й розроблювана ним тема захисту прав національних меншин, пошуку компромісу з російськими ліберальними діячами. Науковий доробок вченого розглянуто детально і тому цікаво для читача. Матеріали дають цілісне уявлення про літературознавчу діяльність Сергія Олександровича. Така багатогранна діяльність вченого мимоволі перекидає асоціативний місток до ще однієї фундаментальної постаті української культури – Івана Франка, що також відзначався надзвичайною працездатністю і, в першу чергу, любов'ю до рідного краю.

У четвертому розділі проаналізовано громадсько-політичну діяльність С.Єфремова в добу Української Центральної Ради та гетьманату П.Скоропадського. Автор реанімує з забуття той важливий факт, що Сергій Олександрович протягом певного часу займав посаду Секретаря з Міжнародних справ в Генеральному Секретаріаті УЦР. Л.Могильний аналізує його ставлення до написання чотирьох універсалів та акцентує увагу на безпосередньому впливі Єфремова на їхній зміст у бік зменшення радикальних гасел. Цей період важливий і тим, що в політичних поглядах діяча відбулися зміни – відхід від ілюзорних сподівань на федерацію з Росією на правах рівноправ'я та усвідомлення потреби незалежності України.

Детальний аналіз діяльності С.Єфремова як очільника УПСФ може слугувати прикладом не надто вдалої партійної роботи, що відповідно позначилось на слабкій підтримці серед населення: нейтральна позиція щодо вирішення нагальних суспільно-політичних та соціально-економічних проблем країни, небажання співпрацювати з політичними опонентами призвели до самоізоляції партії і її керівника.

Відсутність національної єдності та злагоди, постійні суперечки й ворожнеча між різними політичними партіями завдали великої шкоди загальноукраїнській справі. Зазнавши невдачі в якості політика, С.Єфремов зосереджується на створенні Братства української державності, метою якого було об'єднання представників різних ідеологічних течій. Саме цій сторінці життя С.Єфремова присвячено п'ятий розділ. Автор монографії вдало розкриває ставлення українського діяча до політики більшовиків, через звернення до "Щоденника" передає помітний злам у його поглядах – С.Єфремов відмовляється бути федералістом і стає самостійником.

У шостому розділі досить переконливо створено образ С.Єфремова – "совісті нації", який склався в той час і визначав подальшу його долю. Крім того, відзначено визначну роль науковця у дослідженні історії української літератури. Підкреслено толерантне ставлення до думок інших вчених і нетерпимість до ненаукових концепцій. Таким чином, розділ становить значний інтерес для тих, хто цікавиться науковою діяльністю дослідника.

Всебічне вивчення суспільно-політичного життя України та українських діячів кінця XIX – першої чверті XX ст. є необхідною умовою пізнання нашого минулого. Доречно також згадати народну приказку, "що народ, який не знає свого минулого, не має майбутнього". Аналізуючи нашу історію часто приходили думки про свідоме замовчування, а то й перекручування окремих дослідниками подій нашої історії на догоду ідеології. Українців свідомо відгороджували від вітчизняної історії, натомість детально подавали історію іншого народу. Коли звертаєшся до документів, перед тобою вимальовується картина зовсім відмінна від тієї, яку для тебе підготували в офіційних виданнях. Спроби сучасних дослідників донести суть цих документів до широкого загалу вкрай потрібні й актуальні. Без сумніву, монографія Л.Могильного належить до кращих зразків об'єктивного відтворення подій минулого. Тому, для більш повного розкриття історичних подій цілком доречно публікувати такі праці.